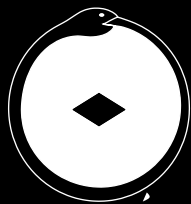

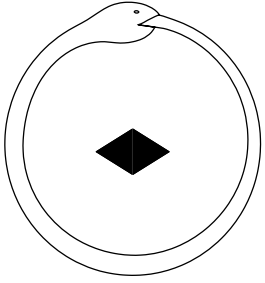
PYTUN JERA

Carlos Papá

kuatia

SELVAGEM

PYTUN JERA,
Carlos Papá

Ayvu oexauka va'e kue ayvu Yvá Ka'aguy Regua
nhemboaty py, Teatro Jardim Botânico, Rio de Janeiro,
ara 14 de novembro, 2019 py guare.

Aju apy xeayvu aguã ko xee yvy rupa regua aikuaa rupi ha'e ko, jaikoa regua re. Nhandeayvu ko nhanhe mondyi re, ha'e xee aexa ramo ha'e va'e kuara pepẽ rami, ko nhandeyvu rive vy, Ita tuvixa va'e, ko pytũ katy gui ou va'e ramingua.*

Amombe'u ta, ko mba'eixa vy pa ko uvy ijypy ra'e, mba'eixa jaa nhainy, mba'eixa pa ka'a guy rupa regua, yy, yvy ha'e nhande ma ko mba'e mbaraete re jaiko, nhande ma mba'e raete reve gua jaiko. Ha'e ko jareko mokõi mbaraetea, nhande kuery mbyte py oĩ mbaraetea, inhakuã ve va'e, ha'e mbegue va'e.

Ha'e ko aỹ reve naedui eta va'e kuery arandu rupi, mba'eixa pa pytũ oilo raka'e. Ha'e mba'eixa te'i pa pytũ mbaraete ra'e. Ha'e ma ore rekoá rupi romombe'u. Nhande ma pytũ re nhaikotevẽ va'e jaiko. Aỹ, ko apy jaexa nhainy ko impãũ rupi, hiã, ko pytũ ma nhandereve oiko, ha'e ko nhande rete py ma pytũ mba.

Nhande ma jaikuaa joe nhande ayvu aguã, jo nhapenã rei aguã, ha'e nhaendu aguã jepe, ko jaexa va'e regua. Ae jepe ma, ko ndaja jep'ya pyi ko nhandeje ae nhaendu aguã. Nhande ae ma pytũ py nhaĩ, ha'e vy ae py nhande ayvu aguã ko nhande rete py gui ou, mo-va'e ve ndoexai agui. Mba'eixa vy je ha'e va'e? Pytũ gui ou, ha'e ko nhande py'a nhaendu nhainy va'e gui, ha'e vy aepy ko nhande ayvu ramo jepe amboaẽ kie oendu aguã py nhavãe.

* Ndajaikuaai raka'e peve pa nhande kuaai ta apy. Ko ita ou va'e ha'e ko kuara pepẽrami rive opororó va'e rã.

Ore roikuaa ramo ma, pytũ ombojera opa mba'e ikuaai va'e, Nhanderu jepe ha'e ombojera. Momõ gui nda'vy Nhanderu Ete ou ra'e? Pytũ gui ae avi ha'e voi onhembojera. Pytũ ma ombojera opa mba'e i ikuaai va'e, ha'e ko nhande rete guive ha'e ojapo. Ha'e vy ae py ko yvy re nhaikotevẽ. Yvy re ae pu jaiko. Nda'evei nhande ayvu aguã ko yvy nhande reupive gua he'ỹ ja'e aguã. Yvy regua ae py nhande kuaai, yvy ra jepe.

Ha'e vy ae py xeyvara reté, ja'e. Xeyvara ma ja'e ma ko "Yvá" re nhandeayvu, ha'e pytu re. Reté ma "teté" re, ko yvy pe juma. Ha'e vy nhande yvy jaiko, ha'e nhande pytu, ko yvytuá re ju nhaikotevẽ, ko yvytu mbaraete re. Ha'e va'e aikotevẽ aiko aguã.

Ha'evy ma ore kuery romboete pytũ ha'e roikotevẽ guive, japytu'u aguã nhaikotevẽ pytũ re, jake aguã, pytũ py jake. Nhanderete jaeja ma yvy re ramõ, pytũ katy ju jaa. Ha'e vy ma pytũ oeka amboae ju, onhemboete aguã. Amboae ojou vy ma, onhembojera ju, vyma ijypy pa ju. Ha'e va'e ma ko nhemboape. Ko'ẽ nhavõ nhanhemboape eravy. "Ymã ramo, década de 60 ja'e, ha'e rire ma, 2019 ma amboae ju." Jajevy ju, iporã va'e ju jaexa xe.

Ha'e ndorogueroviái avi ko "diabo" he'i va'e ramingua re. "Diabo, diaba, he'i tema pa? Ore ma roikuaa ramo oiko, mbegue ha'e inhakuã va'e mbaraetea. Teté re ma oiko "mbegueá" ha'e "inhakuã va'e." "Mbegueá" ma, ndojapurái, okari tavý oguapy oarõ oiny rã. Ha'e ko "inhakuã va'e" katu okari oinyá rami ve ijayvu oiny va'e.

Anhã ma ko ojpura r pa oinyá re oreayvuá ma pova'e. Mba'e jajapo jakuapy? Opaixa rive ma nhande kuaai. Amongue nhaporandu: mba'e tu yvy re ajapo? Mba'e ajapo kova'e ara re? "Ha'e rami aiko xe" ja'e, ha'e py amba'eapo xe ja'e, "ha'e va'e areko xe" ja'e guive. Ha'e py ma nhandejee ju nhade rexarai, mba'ere pa yvy re jaju raka'e ague nhanderejarai pa.

Ha'e yy ja'e. Ha'e yvy jae, Yvyrá ja'e. Yy ma ko mba'e kovea'i yku va'e. Ha'e ma opa mba'e jytá ha'e yku ha'e exakã guive. Yvy mã yy rupive gua. Yvyra ma yy rã. Ha'e vy ma joe joe ipuru'ã eravy. Xeyava reté ma ja'e vy ma "xee ma yy rã" ja'e vy. Ha'e vy ma ko xe rete yy memẽ, ytá areko xerete re, ha'e va'e ma xeruguy. Ha'e ko yvytu ma ha'e va'e ome'ẽ xevy.

Ha'e vy ma ore roikuaa ramo opa mba'e ojera pytũ gui. Pytũ imbaraeteá oguereko. Pytũ ma opa rupi oiko. Jakea py, nhamanõ jave, nhandeje jaikua pota jave. Ndajaexai nhanderete py rupi. Nhande rexa py ndoexa pai ipu rupi. Jaexa pa aguã rami he'ỹ: pytũ py jaexa aguã ndajaikuaa vei ma. Ha'e pytũ nhaendu aguã jepe ndajaikuaa vei.

Ore ramõi kiery ma arandu, he'i. Hiã oendu va'e pe. Nhaneã ma nhande roupive oiko. Jakea py, japytu'ua py, nhaneã ha'e pytũ ma joe ipuruã. Ha'e ko, ko'ẽ mba ma opa mba'e ru. Pytũ ma Nhandexy Eté. Nhandexy ma imbaraete ve Nhanderu gui. Nhanderu ma ko'ẽ mba. Nhanderu ma Nhamandu ru Eté.

Ha'e vy ma pytũ imbaraete ve ju ko'ẽ gui. Pytũ ma kunhã. Kunhã gue mã imbaraete ve ju ava kue gui. Ava kue ma ijyva mbaraete rive. Va'e ri ava kue mã mitã ndoguerui yvy re. Ava kue ma axy'i gui rive ho'a upy. Kunhã gue ma ogueropo'a ka mitã. Kunhã gue ma imbaraete kue ikuaai.

Aguyjevete.

CARLOS PAPÁ

Carlos Papá Mirim ma, cineasta Guarani Mbyá. 20 anos re ma omba'eapo audiovisual py, Mbyá kuery reko oombaraete aguã rupi, ko mba'e apo ha'e nhembo'e guive ojapo kunumi gue reve. Oiko Silveiras py ha'e guetã ñã kuery opytvõ ko teko porã re. Ha'e mã ko Maracá py monguetaá oimo ha'e Comissão Guarani Yvy Rupa py oiko va'e.

ROGUEROVYÁÁ

Instituto Clima e Sociedade
Conservação Internacional Brasil
Instituto Maracá

AYVU MBOAXÁ GUARANI PY LEONARDO EDILENO WERA TUPÃ MACENA

Leonardo Edileno Wera Tupa Macena ma Guarani Mbya, tekoá Ribeirão Silveira. Ha'e mboaxá juruá ayvu guarani py ha'e consultor Unesco ha'e tavá Ilha Museu py mba'a xauká regua re kuaa potá. Onhembo'e Licenciatura Intercultural Campus Baixada Santista py.

Kova'e kuatia par okapo va'e kie ma Bruna Aieta pytyvõ gui ha'e ijayvu ague ombopara kuatia re, Smia Rios ma oexa pot va'e kue kuatia para. Kuatia para Ka'aguy Regua re omba'eapo va'e ma Ka'aguy Regua pygua kuery pavẽ ojapo va'e kue.

Peikuaa xeve ramo ma peike selvagemciclo.com.br py.

Ha'e javi mba'eapo ojejapo va'e kue ha'e Ka'aguy Regua, Selvagem, ojapo ojeporu va'e r va'e kue ma onhemboaxa rive, ndipoi hepy. Amon-gue omboaxa'i xe ramob guar romombe'u Escolas Vivas omombaraete ve agu, ko ky 5 end py o va'e, ko mbya kuery rek re oikuaa pot. Eikuaa ve apy: selvagemciclo.com.br/colabore

Kuatia para Ka'aguy
Regua,
Kuatia para Japo
Dantes Editora
Tekomy, 2021.
Ayvumboax Guarani py, 2024

